

Theodorus Aloysius Stevers

24 december 1923 – 19 februari 2013

Theo Stevers, actief lid van deze Akademie sinds zijn benoeming in 1984, icoon van de Tilburgse economische faculteit en nestor van de economie van de publieke sector in ons land, is ons al weer enige tijd geleden ontvallen in de leeftijd van 89 jaar, en door een samenloop van omstandigheden – een geliefd thema in zijn onderzoek, dat wel – komen wij er nu pas toe om hem te herdenken.

Hij werd geboren in een groot katholiek gezin in de Beemster en studeerde aanvankelijk filosofie en theologie aan het Grootseminarie in Warmond. Later zwaaide hij om naar economie aan de toenmalige Katholieke Economische Hogeschool, waar hij in 1954 afstudeerde, maar niet dan na zijn blik ook elders verruimd te hebben. Als een klassieke *Wanderbursche* liep hij colleges in Leuven (bij de econoom en staatsman Gaston Eijkskens), Kiel (bij Schneider) en Amsterdam (bij De Wolff). Daarna werkte hij ruim tien jaar bij het Centraal Planbureau, laatstelijk als hoofd van de monetaire analyse, waarnaast hij zich aanvankelijk nog verder bijschoolde in de statistiek, wiskundige economie en de econometrie bij Hartog, Tinbergen en Theil in Rotterdam.

Uit de jaren zestig getuigen een aantal nog altijd lezenswaardige CPB-rapporten van zijn hand over inflatoire overheidsfinanciering, schuldpolitiek en begrotingsnormering al van zijn ontluikende liefde voor de openbare financiën. Vanaf 1960 vervult hij een buitengewone leeropdracht in Tilburg, als lector en al gauw als buitengewoon hoogleraar. Met zijn openbare les *De wenselijkheid van structureel inflatoire overheidsfinanciën in de jaren zestig* (1961) weet hij De Nederlandsche Bank en het Ministerie van financiën behoorlijk op stang te jagen, is mij ingefluisterd. In 1962 promoveert hij *cum laude* bij Bosman op een proefschrift over *Rentever schillen en renteniveau*, waaruit zijn rentevergelijking wordt overgenomen in het toenmalige jaar-model van het CPB. Kort daarna volgt zijn benoeming tot gewoon hoogleraar in de leer der Openbare Financiën. In zijn oratie, *Schets van een hervorming van ons belastingstelsel* (1964) bepleit hij onder meer, in het voetspoor van Kaldor, een bestedingsbelasting. Hij zal Tilburg trouw blijven tot zijn emeritaat in 1989.

In analytische zin vat hij zijn leeropdracht breed op, door de economische aspecten steeds weer in politicologisch, bestuurskundig, psychologisch en historisch perspectief te plaatsen. Dat bleek al in zijn *Openbare Financiën en Economie* (1971), waarin hij de overheidsfinanciën modelmatig presenteert als instrument van economische politiek, met veel aandacht voor de destijds gangbare impulsanalyse en kritische beschouwingen over het zogenoemde Haavelmo-effect van een groeiende maar gedekte begroting dat naar zijn oordeel op te luchthartige veronderstellingen berust. Nog altijd actueel is zijn hoofdstuk in dat boek over mogelijkheden en moeilijkheden, waarin hij zijn onderscheid introduceert tussen macro-economische *bestedingseffecten* die van invloed zijn op de kringloop en de omvang van de werkgelegenheid, en micro-economische *programma-effecten* die de bijdragen aan de structuur van de economie en de verdeling van lusten en lasten beschrijven. Dat onderscheid doemt, zijn hele loopbaan door, steeds weer op als decor van zijn kritiek op politici die zich meer gelegen laten liggen aan inkomens- dan aan substitutie-effecten, ten koste van een verantwoorde begrotingsnormering, een ander thema dat blijft opduiken in zijn wetenschappelijke werk. Het verklaart ook zijn fascinatie met het toezicht op de Rijksfinanciën, in zijn volgende boek, de diepgravende monografie *De Rekenkamer* (1979), waar tien jaar van grondig en origineel historisch onderzoek vanaf de middeleeuwen aan ten grondslag lag, en waarin alle denkbare dimensies worden geanalyseerd en vergeleken met ontwikkelingen elders. Een bestuurskundige schatkamer.

Was Stevers, met zijn achtergrond in de wiskunde, de statistiek en het CPB, dan vooral een rekenmeester? Welnee, hij was veel en veel breder in zijn intellectuele bereik, en dat ging ook verder dan zijn juist genoemde geschiedkundige escapade. Hij verdiepte zich ook in de theorie van de economische besluitvormingsprocessen en de opkomende speltheorie die hij veel te abstract en te weinig gedragstheoretisch onderbouwd vond. Fascinerend vond ik het onderscheid dat hij al in 1967 bij het lustrum van de KHT in een speciale editie van het Tilburgse *Maandschrift Economie* maakte tussen regulerende en uiteindelijke motivaties. De uiteindelijke motivaties van politici en ambtenaren zijn pluriform, en moeilijk te duiden. Ze lopen van inertie en escapisme tot geldingsdrang en eigenbelang, dan wel paternalisme, altruïsme en toewijding aan de publieke zaak. Bij oppervlakkige waarnemers leidt dat al gauw tot oversprongbewegingen waarbij op a-prioristische gronden

motivatiepatronen worden toegedicht: politici zijn onbetrouwbaar of bewogen door zelfopoffering; ambtenaren zijn *empire builders* of luilakken: roept u maar; en daar doet Stevers niet aan mee. Aan de uiteindelijke en meer *persoonlijke* motivatie gaat een meer instrumentele *regulerende* motivatie vooraf, legt hij uit: het begint met een min of meer rationeel streven naar kennis, invloed en beschikkingsmacht om daar vervolgens iets mee te kunnen doen, of juist iets te kunnen voorkomen: bij politici gaat het dan om operationeel handelen in functie, om het ontwikkelen van strategieën zoals stemmenmaximalisatie en het sluiten van compromissen om te *kunnen* regeren, en waarbij soms ook op eigen voorkeuren moet worden ingeleverd.

In zijn afscheidscollege *Van Spelers en Scholasten* (1989) bepleit hij 'een leer van de openbare financiën waarin het economische, het politicologische en het bestuurskundige zijn geïntegreerd', en veegt hij de vloer aan met de gedachte dat 'de gewenste begrotingsnorm primair een technisch-economisch probleem zou zijn', en zich alleen en uitsluitend vanuit de theorie zou laten specificeren. Een norm die niet aanslaat, waar geen draagvlak voor is, is steriel, betoogt hij; zij vervult geen democratische functie (t.a.p., p. 4). Hij ontleedt de kip-en-ei-vraag door er op te wijzen dat begrotingsnormen wel kaderstellend zijn voor het overheidsprogramma, maar anderzijds onder druk staan van micro-economische ambities. Wéér dat onderscheid tussen bestedings- en programma-effecten, nu in politieke interactie, en daarin stelt het Europese gedoe rond de begrotingscoördinatie hem in het gelijk.

In mijn in memoriam in *Economisch-Statistische Berichten* heb ik Stevers de eerste Nederlandse gedragseconoom genoemd; hijzelf zou dat een pleonasme hebben gevonden, want economie gáát over gedrag, is zijn boodschap, en niet over mechanische verbanden: de relatie tussen economie en psychologie is hem altijd bezig blijven houden. In 1988 vat hij zijn eerdere bijdragen nog eens samen, in zijn *De openbare financiën in de volkshuishouding*, in twee delen, *Plaatsbepaling* en *Conjunctuur*. Na zijn emeritaat is hij nog een tijd door blijven werken; in 1993 verschijnt zijn laatste belangrijke boek, uitgegeven door deze Akademie, een alles omvattende monografie over... U had het kunnen raden: *De begrotingsnorm van het Rijk*.

Zijn maatschappelijke en wetenschappelijke verdiensten vonden ruime erkenning met zijn benoeming tot Ridder in de Orde van de Nederlandse Leeuw en in de vriendenbundel *Openbare Financiën in Drievoud*, bij zijn emeritaat in 1989. Daarin belichten 24 collega's de economische, politicologische

en institutionele aspecten als het drievoud dat hij, naast de al genoemde historische en psychologische facetten, in zijn werk heeft weten te verbinden. In 1993 ontvangt hij bovendien nog de Pierson penning, de driejaarlijks toegekende onderscheiding voor grensverleggend economisch onderzoek.

Bij het grote publiek genoot Stevers bekendheid door zijn vermaarde analyses van de Miljoenennota in *de Volkskrant*, waarmee hij iedere keer weer schrik verspreidde op het Binnenhof en het publieke belang ontrafelde als een ideologische constructie. Dat deed hij niet om *gelijk* te krijgen, schreef hij in zijn voorwoord bij de bundeling van die stekeligheden in *Na Prinsjesdag in de Volkskrant* (1979). Daar typeert hij zichzelf; ik citeer: 'Herpublicatie vraagt wel om enige verantwoording. Mijn voornaamste beweegreden is een bijdrage te leveren om *ongelijk* te krijgen. Waarom? Dat laat ik aan de beoordeling van de lezer over'. Zo hoort het.

Tot slot nog een zijzicht van iemand anders: in zijn *Essays in Biography* (Macmillan 1972, pp. 173-174) vraagt Keynes – als altijd geneigd tot een tikeltje provocatie – zich af waarom er zo weinig goede economen zijn, en dat terwijl het toch niet zo'n moeilijk vak lijkt. Het antwoord weet hij eigenlijk ook al wel (alweer als altijd). Ik vat zijn wat breedsprakig betoog maar even in mijn eigen woorden samen: de kernredeneringen van de economische theorie zijn simpel, maar inzicht in wat er zich nu in *werkelijkheid* afspeelt vraagt om wijsheid, en die is maar weinigen gegeven. De goede econoom, zegt Keynes, moet van alle markten thuis zijn, in combinaties van talenten die je niet vaak tegenkomt. Hij is zowel wiskundig geschoold als historicus; staatsman, bovendien, en eigenlijk ook filosoof. Hij moet symbolen begrijpen maar in woorden spreken, het bijzondere verklaren vanuit het algemene, en ten slotte zo integer zijn als een kunstenaar en zo laag-bij-de-gronds als een politicus. Toen ik dat onlangs toevallig herlas, dacht ik *dát* was het profiel van Theo, en daarom zullen we hem zo missen.